

Zsuzsanna Van Ruyven-Zeman, *Van heiligen tot amoeben. Honderdvijftig jaar monumentale glasschilderkunst in Nederland*, Leiden: Primavera Pers, 2014

Review door Zsuzsanna Böröcz

Een grootscheeps Nederlands project werd opgezet in 2009 voor de restauratie van 24 rijksmonumenten. Meer dan de helft van deze monumenten bevatten glasramen en het boek *Van heiligen tot amoeben* is de bespreking van deze creaties. Het voorwoord tot dit rijk geïllustreerde boek opent met de (vast)stelling dat het glas-in-loodraam zowel kunst als ambacht is. Zo wordt de toon gezet voor een actualisering van dit door velen allang als oubollig beschouwd medium. Ambachtelijkheid is immers weer erg actueel in (interieur)architectuur, design en de kunsten. Wellicht is het deze herwaardering of minstens hernieuwde aandacht voor de ambachten, toch een kenmerkend cultureel fenomeen in het laatste decennium, die er toe aanzette om een apart boek te weiden aan de glasramen van deze monumenten.

Bijzonder is dat de architectuur van deze monumenten, waaronder de Sint-Bavokathedraal van Haarlem, de Sint-Lambertuskerk in Maastricht of het Kasteel de Haar in Haarzuilens wel heel bekend zijn maar de glasramen daarentegen nog niet of nauwelijks onderwerp van studie zijn geweest. Deze uiteenlopende groep van historische gebouwen blijkt bij nader toezien verrassend goed overzicht te bieden van de voorbije anderhalve eeuw glasraamkunst in Nederland. Dat dit ook tot een boeiend boek heeft geleid, is volledig de verdienste van de auteur, die het architecturaal glasproject tot leven brengt in al zijn facetten, van context tot detail.

De tweeledige structuur van het boek, eerst chronologisch vervolgens thematisch, leent zich goed tot het blootleggen van de complexiteit van het glasraam.

De chronologisch opgevatte hoofdstukken vangen aan bij de intrede van de historiserende stijlen in het zog van de katholieke heropleving in de tweede helft van de 19de eeuw. Dit eerste hoofdstuk behandelt het nieuwe elan dat de glasraamkunst in die periode kent en wijst op samenwerkingsverbanden met België en Duitsland. Vervolgens beschrijft Van Ruyven-Zeman hoe de nieuwe kunststromingen, zowel de profane (art nouveaux, symbolisme) als de religieuze (Beuroner kunstschool), tegen het einde van de 19de eeuw ingang begonnen te krijgen in de wereld van de 'toegepaste kunsten', niettegenstaande de reglementeringen van de Nederlandse clerus, die alle 'moderne kunstgewrochten' op afstand wilde houden. De voorbeelden maken duidelijk dat er in die periode vooral veel verschillende, oude en nieuwe stijlen naast elkaar werden toegepast. Het derde chronologische hoofdstuk staat in het teken van de Tweede Wereldoorlog: het realiseren van herdenkingsramen, de introductie van nieuwe glasraamtechnieken zoals glas-in-beton, en de graduele overgang van figuratie naar abstractie en de al dan niet vlotte acceptatie ervan. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) pleitte voor sobere kerkinterieurs met als gevolg een drastische afname van nieuwe glasramen. Het hoofdstuk 'Glas in nood' leidt de lezer naar ons tijdperk, met de geleidelijke herwaardering van de glasschilderkunst na 1980. De fascinatie groeide terug, eerst voor het oude glasraam en daarna voor nieuwe opdrachten. Voorbeelden uit het einde van de 20ste eeuw zoals blauwe glas-in-loodramen van Marius de Leeuw worden gevolgd door recente werken die blijk geven van een boeiende dialoog tussen de eigentijdse kunstwereld en die van het glasraam. De voorbeelden, alle in rijksmonumenten, illustreren de schier eindeloze technische, beeldende en sfeer scheppende mogelijkheden die het glasraam als medium nog steeds biedt.

Het glasraam is nooit een vrije schepping van de kunstenaar, en de ontstaansgeschiedenis ervan is altijd gelaagd. In het tweede, thematische deel van het boek wordt de aandacht eerst gevestigd op de niet te onderschatten rol van de schenkers in de gedaante van het iconografisch programma, telkens toegelicht in de brede context van de architectuur, de traditie, de liturgie en de opdracht. Daarna vindt men de bespreking van een reeks boeiende ornamentele glasramen, waaronder de profane ramen in het Kasteel de Haar maar ook de modernistische ramen uit de dertiger jaren in de

Ambachtsschool van Zwolle. Het boek sluit af met de zorgen van de erfgoedwereld, die met zeer reële problemen kampt omwille van het onlosmakelijk verband tussen glasraam en gebouw. Een gebouw met glasramen leent zicht moeilijker tot herbestemming, zij het door de inhoud of 'boodschap' van de ramen, zij het wegens het geblokkeerde daglicht of uitzicht.

Het feit dat het chronologische deel van dit boek bepaalde aspecten van het glasraam via de thematische hoofdstukken behandelt, zorgt voor een aangenaam intensieve lectuur die de gelaagdheid van het thema tot recht laat komen. Het boek is geschreven voor vakmensen maar verschaft steeds voldoende uitleg over het ontstaansproces en het wezen van het glas-in-loodraam. Bijzonder is dat ook de werkwijze van de kunstenaars, het scheppingsproces, wordt toegelicht. In de analyses worden de eigenschappen en betekenissen van de toegepaste materialen opgenomen, de verschillende glassoorten en het basisgegeven van de loodlijn. De referenties, bibliografische lijst en royale verwijzingen naar archieven maken het boek prima geschikt als naslagwerk voor elk verder onderzoek over de periode.

Zsuzsanna Van Ruyven-Zeman draagt veel nieuw materiaal aan over het Nederlandse glasraam. De titel *Van heiligen tot amoeben* wijst op de grote weg die het glasraam in de voorbije 150 jaar heeft afgelegd van zijn herontdekking in de 19de eeuw, over de terugval in de jaren 1970 tot de heropleving in de laatste decennia. Hopelijk kan deze herwaardering ook een nieuwe interesse opwekken voor de vele technische mogelijkheden die de diverse vormen van artistiek bewerkt architecturaal glas vandaag bieden, voor historische monumenten maar ook voor nieuwe architectuur.